

UČITELJSKI TOVARIŠ

Glasilno avstrijskega jugoslovanskega učiteljstva

Vse spise, v oceno poslane knjige itd. je pošiljati samo na naslov:

Uredništvo Učiteljskega Tovarisa
v Ljubljani, Franciškaška ulica 6.

Rokopisov ne vračamo.

Vse pošiljave je pošiljal franko.

Učiteljski Tovarish izhaja vsak petek popoldne
Ako je ta dan praznik, izide list dan pozneje.
Vse leto velja . . . 10.— K
pol leta 5.—
četrt leta 2:50
posamezna številka po 20 h.

Za oznanila je plačati od enostolpne petit-vrste,
če se tiska enkrat . . . 16 h
dvakrat 14
trikrat 12
za nadaljna izvršenja od petit-vrste po 10 h.
Oznanila sprejema Učiteljska tiskarna (telefon št. 118).

Za reklamne notice, pojasnila, poslana, razpise služb je plačati po 20 h za petit-vrsto.
Priloge poleg poštnine 15 K.

Naročnino, reklamacije, to je vse administrativne stvari je pošiljati samo na naslov:

Upravništvo Učiteljskega Tovarisa
v Ljubljani.

Poštna hranilnica št. 53.160.

Reklamacije so proste poštnine.

Prihodnja številka „Učiteljskega Tovarisa“ izide dne 9. avgusta 1918.

Slovensko narodno gledališče v Ljubljani.

Tuji greh se maščuje nad narodom! Sovražniki, med nami in iz nas zrastle, so zadušili naše gledališče, a sramota je padla na ves narod: Brez žarišča svoje kulture ste! Kar zovejo drugi kulturni narodi svoj ponos, to reprezentuje pri vas kinematograf, ki kvari okus, zbujajo nizke instinkte in vrhu vsega zastruplja mladino.

Tako vizitnico so nam napisali lastni ljudje! Toda sramota, naši skupnosti namenjena, pada na provzročilce nazaj, zakaj ljudstvu so se odprle oči, in ves narod zahteva danes preko volje peščice Abderitov, da mu zopet odpro hram Modric, ki naj služi poslej narodu samemu, njegovi kulturi in njegovi umetnosti!

Toda narod ne zahteva samo, narod tudi dejansko hoče in dela, da se izpolni ta postulat njegovega kulturnega kategoričnega imperativa! Vsi smo danes združeni ob tej zahtevi! Nikoli ni bilo tako lepo živeti na slovenski zemlji, nego je to vesela resnica današnji dan! Kako so nas davili in razdvajali, nam odpirali ječe in postavljali vislice — a mi vsi smo, kolikor nas ni osmradih trup ehilistva in nas oglušil zvenket Judeževih grošev, vrgli iz svojih vrst izdajalce in klevetnike, pa smo se strnili v četo treznih in rodoljubnih mož, ki iščemo le to, kar naš družji in jači, in ki zametamo in preklinjamo vse, kar nas je doslej v strasteh napravljalo divje in nerazsodno, kar je brezplodno izčrpavalo naše moči ter naš potiskalo nazaj in navzdol! Kar je dobrega v vsej veličastni večini našega naroda, to smo našli in odkrili, to dvigamo in negujemo, iz tega in s tem gradimo svojo bodočnost, svojo gmotno in moralno silo. Ta material našega bodočega skupnega doma je tako trden, da ga ne razmelje nobena sila! Čim hujši je pritisk proti nam, tem očitnejša prihaja resnica, da so sovražniki že ob skrajni sili svojih sredstev, in skoro, skoro pride doba, ko jim ničesar drugega ne ostane nego pene na ustnih, ki jih potisne tjakaj besni, a v zlobnih namenih neuspeli srd nenasičenega egoizma in izgrešene metode narodnega izdajstva! Proklinjali so, pa — evo! — blagoslavljajo!

Našli smo sami sebe! Ne slučajno! Do pasu brodeči v navalu bratske krvi, umirajoči pod ogromno pezo nesreč, ki so prihrumele nad domovino, smo iztezali roke po rešitvi in rešilca! In roka se je

oprijela roke — brat se je naslonil na brata — vstali smo, stojimo in ostanemo! In med največjastnejšimi spomeniki, ki jih gradimo sedaj v velikoviti spomin prazniku svojega narodnega vstajenja, je naše narodno gledališče — toliko lepše in dragocenejše, ker raste naravnost iz našega tpljenja in iz našega spoznanja — samega sebe!

Učiteljstvo ima sveto pravico, da navdušenih src pozdravlja rojstvo našega Talijinega hrama v Ljubljani! Kulturni delavci smo, duševni proletariati, ki se radostimo vsake pridobitve na našem kulturnem polju, ki se veselimo vsakega pospeševalca našega kulturnega pokreta in ki gledamo v gledališki umetnosti enega najizdatnejših in najmogočnejših faktorjev splošne narodne vzgoje! Premnogo je naših tovarišev in tovarišic, ki so gojili in goje po vsem našem ozemlju gledališko umetnost, da tako tudi izven šole vzgojno delujejo za narod. Na stotine so uprizorili otroških gledaliških predstav. Iz našega stanu, oziroma iz učiteljske so izšli naši prvi in najboljši gledališki umetniki: Gerbič, Borštnik, Šmid, Pogačnik-Navar, Verovšek, Vrhunčeva, Pianecki . . . V svojem stanu štejemo skladatelje in dramatik. Ne pretiravamo, ako trdimo, da je dalo izmed vseh stanov slovensko učiteljstvo največ sil za začetek in razvoj slovenske gledališke umetnosti. Mnogotera pot je šla iz skromne gotovosti v sijajno negotovost. Vse je gnala žeja po umetnosti — ta čudovita in nepremagljiva sila — in pa želja, koristiti narodu s kulturo. In oboje je bistveni del našega poklica: lepota in korist!

Po tem, kako se vrše priprave v Ljubljani in kdo vse je udeležen na tem delu, sklepamo, da bodo ob delovanju našega narodnega gledališča merodajne le umetniško merilo, stvarnost in objektivnost. Gojiti bo treba tudi mladinske in ljudske predstave, na kar mi posebno in izrečno opozarjamo. Mi bomo z živim zanimanjem in s pošteno kritiko pospeševali to delovanje, a svoje organizacije pozivljamo, naj se po možnosti tudi materialno udeležijo ustanovitve Slovenskega narodnega gledališča v Ljubljani!

Akademija. Slovensko društvo za kulturo.

ZGODOVINA AKADEMIJE.

Slovenski učitelj in idealist Blaž Kumerdej (1738—1805) ni imel sreče, da bi bil začel svoje kulturno delo v ljub-

ljani domovini. Usoda ga je vrgla v tujino, kjer je poučeval na dunajski orientalski akademiji. A vroča ljubezen do nesrečne domovine ni dala pokoja njegovim mislim, ubogi slovenski učitelj je v tujini neumorno premišljeval, kako bi postal vzgojitelj svojega lastnega ljudstva in kako bi povzdignil njegovo kulturo? Leta 1773, je predložil vladi originalen načrt za ljudsko šolstvo na Kranjskem na podlagi materinega jezika in že leta 1775, je prišel v Ljubljano za ravnatelja normalke. S pomočjo šolskega referenta grofa Edlinga se je lotil vsestranskega praktičnega kulturnega dela in leta 1781, se je posrečilo kulturni sotrudnosti slovenskega ljudskega učitelja, oživiti pod vodstvom grofa Edlinga nekdanje kulturno društvo »Academia operosorum«, ki so jo rodoljubi ustanovili prvič leta 1693—1725, po zgledu florentinske akademije. Društvu so pristopili vsi izobraženi sloji: posvetnjaki (Kumerdej, Linhart, Edling), duhovniki (Japelj), redovniki (Pohlin, Dev). Žal, da se je morala »Academia operosorum«, kulturno društvo za slovensko znanost in literaturo, kmalu raziti zaradi političnih razmer.

Nit tradicije je prevzel iskreni rodoljub in bogati fužinar baron Žiga Zois (1747—1819) in zbral okrog sebe svobodno »akademično republiko«, kakor hočemo imenovati Zoisovo literarno družbo.

Z velikimi upi je oživela ideja slovenske akademije pred dobrimi sto leti, ko je od narodov obljubljeni in pričakovani »Ver sacrum« ogrel okorelo in premrlo Evnopo, a s Zoisom je zopet omahnil naš vitalni kulturni zagon.

Z novo, pomlajeno, prerajeno silo trka zopet ideja slovenske akademije na naša vrata danes, ko se je pričela nova kulturna pomlad s silovitimi spomladanskimi viharji svetovne vojne.

Videli smo, da izhaja tradicija »Academiae operosorum« iz Italije. A pogledimo še dalje nazaj, odkod izvirajo italijanske akademije?

Davno pred začetki grške kulture se je organizirala indijska filozofija v bramanskih filozofskih samostanih (šolah), v katerih so se samostojni filozofi, splošno imenovani »buddha« (zbujenec, spoznavalec, vedež), združevali z enakomislečimi prijatelji k skupnosti življenja in dela v filozofsko zadrugo, posvečeno kulturi in iskanju resnice. V 6. veku pr. Kr. za časa Bude je obsegala indijska filozofija 363 različnih filozofskih sistemov, istočasno z Budo je potovalo po deželi in razširjalo svojo lastno filozofijo šest filozofov-konkurentov, kot zmagalec je izšel iz te praktične in organizirane filozofske konkurence kraljevi princ-filozof Sā d d-

hartha (samano Gotamo - samotar Gotamo), ki so mu nadeli pozneje splošno cerkveno ime »Buda« (razsvetljeni, prebujeni).

Prvi grški kulturni samostan je ustanovil v Krotonu (spodnji Italiji) okoli leta 529. pr. Kr. filozof Pitagoras (koren pyth-budh-zbuditi se, spoznati). Po vzoru pitagorejcev je ustanovil okoli leta 387. pr. Kr. v Atenah štiridesetletni Platon svojo filozofsko zadrugo »Akademijo« z lastno upravo in lastnim premoženjem tako uspešno, da je tvorila malone 1000 let do 529. po Kr. glavno ognjišče smotrenega, organiziranega kulturnega dela. Potem so jo moške renesanse okoli leta 1470. v Florenci zopet obudili k novemu življenju, a še do danes ni dosegla prvotne samostojnosti in višine. Po italijanskem vzoru so nastale akademije po vseh kulturnih deželah.

Najslavnejše ime si je pridobila francoska akademija, Institut de France, ustanovljena leta 1629. kot zasebno društvo za negovanje francoskega jezika. Sedaj obsega pet akademij:

1. Prvi razred tvori »Académie française« (40 članov, les quarante immortels), ki se bavi s francoskim jezikom in literaturo ter deli nagrade za slovstvena dela in plemenite čine.

2. Drugi razred (Académie des inscriptions et belles-lettres) obdeluje zgodovino, arheologijo in klasično literaturo; šteje 40 rednih, 10 prostih, 8 zunanjih, 50 dopisujočih članov.

3. Tretji razred (Académie des sciences) je posvečen naravoslovju, fiziki, kemiji in matematiki; 68 rednih, 10 prostih, 8 zunanjih, 100 dopisujočih članov, razpada na 11 odsekov po 6 članov.

4. Četrty razred (Académie des beaux-arts) služi umetnosti; 41 rednih, 10 prostih, 10 tujih in 40 dopisujočih članov, obsega 5 odsekov.

5. Peti razred (Académie des sciences morales et politiques) je prevzel etiko, sociologijo in državoslovje; 40 rednih, 6 prostih, 6 tujih, 48 dopisujočih članov. Vsi razredi delujejo in se zbirajo posebej, le enkrat na leto, 25. oktobra, se snidejo vsi člani na slovesen generalen zbor v palači Instituta. Vsak redni član akademije dobiva na leto po 1500, tajnik vsakega razreda po 6000 frankov. Institut de France je lastnik monumentalne, reprezentativne palače.

2. KULTURNI IN DELAVNI PROGRAM AKADEMIJE.

Že dolgo pred vojno so opazili naši kulturni delavci v resnih skrbih nerazveseljivo zastajanje kulturnega napredka

kulturi: potem šele napoči človeštvu vstajenja dan.

Vstajenje: »Šele iz razvalin kapitalistično-militaristične države se more dvigniti v vsem svojem veličanstvu ponosna stavba svobodne kulture, ki odredi poedince in skupnost«.

Brošura »O šolski reformi« je izšla pred desetimi leti, a je vsekakor pomembna pravzaprav šele danes. Zanimiva je in poučna za vsakega učitelja in učiteljico, ker obsega najmodernejša šolska reformna vprašanja.

Pisana je pravzaprav šele za po vojni! Naroča se v »Učiteljski tiskarni« in stane izvod 50 vin., po pošti 60 vin. Pošljete lahko v znamkah.

LISTEK.

Par odlomkov

iz brošure »O šolski reformi«.

Izdani leta 1908.

Srbo-hrvaščina: »Namesto obligatne latinščine in grščine naj se poučujejo moderni jeziki in prirodoslovne vede. Za nas Slovence naj se obenem s poukom slovensčine primerjajoče goji hrvaško-srbski jezik in književnost, ki nam odpira gospodarsko in kulturno pot po Balkanu«.

Državni centralizem: »Državni centralizem mori in duši samostojnost in

individualnost posameznih narodov. — Iz teh razlogov se mora državna vzgoja zamenjati z narodno vzgojo, ki naj služi potrebam dotičnega naroda, obenem pa vzbujajo smisel in porazumevanje za humaniteto in solidarnost pri interesih, ki se tičejo kulturnega napredka vsega človeštva«.

Dvojna morala za moža in ženo: »Odstranimo umetno ograjo dualističnega nazora in slepilo dvojne morale, potem postane napredek žene tudi napredek moža in narobe, s tem pa obenem napredek človeške družbe obče. — Ženi naj pa bo odprta pot do vseh strokovnih šol, do enotne srednje šole, učiteljskih akademij, vseučilišča itd. da more doseči isto izobrazbo in si na isti način služiti svoj kruh kakor moški, ako so jo gospodarske

razmere prisilile do tega ali ako čuti v sebi zmožnosti in veselje do samostojnega življenja«.

Avtonomija šolstva: »Od heteronomije prehajamo k avtonomiji, zato zahtevamo tudi kulturno in šolsko avtonomijo za vsak narod posebej. Nad svojim šolstvom, nad svojimi kulturnimi potrebami bodi vsak narod sam zase svoj gospodar! To je mogoče doseči tedaj, ako se izpremeni Avstro-Ogrsko v federacijo avtonomnih narodov«.

Policijska morala in sistem birokratizma: »Najprej mora pasti nazor, da je obstoj človeške družbe bolj zavarovan v jetnišnicah in kaznilnicah, v pristilnih delavnicah in vojašnicah nego v šoli in

zaradi prisiljenega združevanja kulturne in politične funkcije v eni roki. Politika in kultura nista identična pojma, ampak dve različni socialni funkciji s posebnimi smotri in sredstvi. Kakor napoveduje psihologija in logika dogodkov, se poostre po vojni politični, strankarski boji: 1. s fronte se preseli domov vsa brezobzirnost in bojevitost strelnega jarka; 2. nove, mlade struje vstopijo v politično arena. S tem se delo političnih delavcev tako pomnoži in otežkoči, da bo zahtevalo na vsakem mestu celega nedeljenega moža. Že naprej odklanjamo sum vsakega očitanja: ne po krivdi kake osebe, ampak zgolj po prirodni nujnosti se bo godilo, da se ne bo mogla posvečati potrebna pozornost kulturnemu delu, katero edino ustvarja narodu trajne veljave, neodvisne od hipne politične konstelacije in aspiracije, dočim nam zgodovina ne dokazuje iste stalnosti drugih socialnih tvorb.

Tako se odzovejo slovenski kulturni delavci samo globokemu spoznanju, klicu vesti in dolžnosti s tem, da jasno in zavvedno pospešijo razvoj obstoječe tendence in ustanove slovensko Akademijo, samostojno organizacijo kulturnega dela. Akademija naj združi v širokem, kulturnem okviru vse obstoječe kulturne ustanove in društva »Slovenska Matica«, »Slovenska Šolska Matica«, Leonova družba, družba sv. Mohorja, glasbena Matica, Konsorcij za narodno gledališče in galerijo, pisateljsko podporno društvo, društvo pravnikov, društvo profesorjev in učiteljev, društvo zdravnikov in inženirjev itd.) na podlagi skupnega kulturnega programa:

1. Akademija igitavljala, da je slovenski narod historično dana individualnost, enakopraven član v kulturni zvezi narodov in z isto neomejeno pravico vsestranske samostojnosti, ki tvori zadnji cilj vsakega kulturnega naroda.

2. Akademija hoče tej idealni kulturni enakosti dati čimprej realno obliko z ustanovitvijo ali sodelovanjem ob ustanovitvi vseh tistih kulturnih naprav, ki značijo v sedanji fazi zgodovinskega razvoja kulturnost kakega naroda.

3. Akademija bo izbirala cilje in metode kulturnemu delu vzhodno in sotrudno z vsemi drugimi kulturnimi narodi, s katerimi bo iskala v svrhu čim največje uspešnosti organiziranega sodelovanja na podlagi pravičnosti in medsebojnega spoštovanja; ta sotrudna pot pa vodi seveda najprej skozi prirodno bližino sorodnih in bratskih plemen.

4. Akademija proglašala veljavnost principa socialne avtonomije (samoodločbe) tudi za notranje življenje posameznih narodov in skupin v zmislu individualne avtonomije. Vse stranke, stanovni in svetovni nazoni, istotako vse osebe v posameznih skupinah, tvorijo v enotnem organizmu naroda (skupine) sotrudne organe s pravico enake svobode, avtonomije in medsebojnega spoštovanja, dokler ne nasprotujejo vitalnim interesom naroda in solidarnega človeštva.

Seve da ne smemo zahtevati in pričakovati od naše akademije tiste popolnosti, ki so jo dosegle druge akademije po večstoletnem razvoju; dalje pa je mišljena akademija kot zasebno, prehodno društvo, ki naj le pripravi tla in ozračje definitivni obliki. Enako je izključen mehmičen posnetek kake tuje akademije, odločevali in sodelovali bodo ob ustanovitvi trije specifični činitelji: 1. novi, demokratični duh časa; 2. specifično slovenske razmere in potrebe; 3. priznana posebnost vsake kulturne organizacije.

Samo o zadnji točki par besed! Kultura je sotrudno rastoča količina s sovisno tradicijo. Kjer so zunanji činitelji posegli v njen delokrog, tam se je tradicija prekinila in večstoletni zastoj je provzročil propad kulture. Vsaka uspešna kulturna ustanova izroči po ustanovnem pravu vrhovno vodstvo dosmrtno izvoljenemu kolegiju, oziroma ustanovnemu odboru. Parlamentarna metoda zastopa in večine je zadnji ostanek iz nedemokratičnih časov brutalne, materialne moči, ki preko nasprotuje dušni moči idej in kulture; samo konkretno delo se bo vršilo v strokovnih, avtonomnih razredih z izvoljenim odborom.

Poleg splošnega kulturnega programa bo vodil kulturno delo akademije poseben aktualen, delaven program, kakor ga po razmerah in potrebi časa določi akademski zbor. Vsak delavni program bo veljal do izvršitve in do prihodnjega akademičnega zbora.

Vsled posebnosti slovenskih razmer bo morala sprejeti in prevzeti akademija, vsaj za začetek, nekaj praktičnih, a za kulturni napredek neobhodno potrebnih organizacij, na pr.: 1. bolniško in podporno društvo za svoje bolne in onemogle člane; lastno zdravilišče ob morju in v gorovju; 2. pravno varstvo moralnih in materialnih interesov za žive in po smrti; 3.

imalo posojilnico in hranilnico za svoje člane; organizacija naraščaja in stipendij; 5. pogreb članov, skupna grobnica; 6. skrb za proslavo spomina in postavo spomenika; 7. podpora vdovam in sirotam članov.

AKADEMIJA IN POLITIKA.

Tisto načelo, ki ga je proglašala merodajna slovenska javnost za razmerje med politiko in gospodarstvom, velja še v večji meri za kulturo. To načelo pravi: Kultura in gospodarstvo naj se razvijata po imanentnih, le njima lastnih principih. Vsako iz drugega delokroga preneseno merilo ovira kulturni in gospodarski napredek. Najškodljivejše pa je merilo strankarske politike, ki zasleduje povsem druge cilje z drugimi sredstvi. Velja torej načelo: Kultura in gospodarstvo sta dve apolitični socialni funkciji!

Gospodarski in kulturni delavec naj torej opusti politiko, tisto strast, ki jo je edino gojila skozi desetletja vsa naša javna zavest, naj kar čez noč odloži tisto železno srajco, ki je takorekoč zrasla z njegovim telesom? Noben psiholog ne more tega zahtevati! Pa tudi ni potrebno, ker razlikujemo več vrst politike, in samo v eni vrsti se ima omejiti — ne odpo-vedati! — kulturni in gospodarski delavec.

Razlikujemo namreč teoretično (znanstveno) in praktično politiko. Praktična politika razpade zopet v dve panogi: 1. velika, zunanja, skupna narodna politika; 2. domača strankarska politika. In gospodarski in kulturni delavec naj se omeji samo v domači strankarski politiki, samo omeji, ker korist in uspešnost kulturnega dela zahteva, da ostane vsak kulturni delavec v najožjem stiku in prijaznosti s svojo politično stranko. Njegova strankarska omejitev bodi deloma pozitivna, deloma negativna. Pozitivna omejitev zahteva: 1. da budi v stranki zmisel za višjo, znanstveno politiko in politično izobrazbo; 2. da dviga stranko v svoji kulturni stroki po skupnem kulturnem programu; 3. voli pošteno za svojo stranko. Negativna omejitev mu narekuje: 1. da principialno opusti vsako aktivno strankarsko in osebno agitacijo, da vpliva vedno blažilo in pomirjevalno na strankarsko strast; da ne nastopi kot aktiven, političen kandidat; 3. da izključi mladino iz strankarskega boja do vstopa v praktično, samostojno življenje; dijaška politična društva naj se razpuste, dijaštvo naj se organizira samo po strokah in športih.

V splošnem sodimo kulturni delavci o domači strankarski politiki, da naj ji služi za zgled strankarstvo velikih, svetovnih demokracij, ne tista zloglasna jugoslovanska razcepjenost na tucat malih strank s tucat zanikarnih dnevnikov. Vlada naj po proporu dve veliki stranki z bistveno istim programom, stranki se postavita v tako razmerje večine in kontrolne opozicije, da si enakomerno sledita v vladi in da se tako izžive in pridejo na vrsto vse narodne sile. Zadnji dogodki dokazujejo, kako uspešen in koristen je ta politični dualizem skupni, narodni politiki. Pa tudi v vsaki veliki stranki sami naj se izpelje ta politični dualizem večine in nadzorovalne opozicije, samo tako se obvaruje stranka stagnacije in korupcije. Voditelji strank naj bodo starejši, na nobeno stran vezani močje z lastnim premoženjem in preskrbljenimi otroki, opravljajo naj brezplačno častni posel vodstva. Ne zavidamo voditeljem njih težavnega in odgovornega mesta, samo želimo jim v vseh strankah, da bi delovala njih avtonomija kot železen nagobčnik vsem hujskačem in intrigantnim kreaturam, ki se v vseh časih in po celem svetu rekrutirajo iz tistega neizčrpnega človeškega tipa, ki se naslaja samo ob zavisti, škandalu in zdražbi.

4. OBRATNA SREDSTVA AKADEMIJE.

Ker nimamo lastne države in kakor v Ameriki munificenčnih milijardarjev, ki bi z milijoni vzdrževali naše kulturne naprave, priskrbeti si moramo potrebna sredstva iz lastne moči, po principu samopomoči.

In tu je za našo narodno svobodo in kulturo odločilnega pomena, da zavlada takoj v začetku brezobzirna jasnost in dogmatična sigurnost. Vsa velika in merodajna gospodarska podjetja se nahajajo v rokah tujega kapitala. Domačih kapitalistov ni! A vendar so brezvestni špekulanti najeli par pisarjev in govorimov, da zmešajo pojme v naši javnosti. Ti špekulanti hočejo z manirami tujega kapitalizma okuziti naš narod in smatrajo sedanjo splošno navdušenost za »briljantno koniunkturo« lastnega dobička. Usodno bi bilo za našo bodočnost, ko bi zapodili skozi ena vrata kapitalistično kugo in jo lahko miselno spustili zopet skozi druga, ker so popleskana v kričeih narodnih barvah. Zasebni špekulanti in agenti prej niso

znali ničesar ustvariti in doseči za narod, zato pa jih tudi sedaj ne bomo pozdravljali s posebnim veseljem. Slovenski kapital je naroden, to se pravi, večino vlog v hranilnicah, zadrugah in bankah tvorijo prihranki malega moža iz srednjega stanu. Bistvo slovenskega kapitala je združeno, ne individualno, zato pa mora ostati tudi bistvo gospodarskega prometa združeno. Zadruga je edino veljavna oblika slovenskega gospodarstva. Kapital naj služi narodu, ne narod kapitalu.

To je naša sreča v splošni nesreči: 1. da nimamo lastnega plemstva; 2. da nimamo organiziranega stanu kapitalistov. Tako sta odpadli dve glavni oviri, v boju za narodnosocialno svobodo, dve kolosalni zapreki, ki zavlečeta in otežita notranji boj pri velikih diferenciranih narodih.

Na drugi strani pa smo dolžni popraviti zmoti, kakor da bi bili kratkovidni komunisti in nasprotniki banke sploh. Smo aytarkisti in zahtevamo pravico omejene zasebne lasti, pravico nekega srednjega bogastva, ki ne izključuje socializacije velikih plačilnih, produktivnih in prometnih sredstev. Na svetovnem trgu bodo odločevali banke in naše zadruga se bodo vzdržale tedaj v svetovnem gospodarskem boju, če jih oborožimo z orožjem najmodernejše bančne tehnike. Zadruga nam je torej danes cilj, a banka najuspešnejše sredstvo!

Naša akademija potrebuje predvsem: 1. lastno tiskarno; 2. lastno kulturno, oziroma socialno banko, katere glavni dobiček se porabi za kulturne in socialne, zlasti zdravstvene potrebe ljudstva; 3. lasten dom. Lastna tiskarna ji stoji na razpolago v Učiteljski tiskarni, socialna banka je pripravljena in čaka samo ugodnejšega trenutka.

Največje težave provzročijo akademiji tretja, a najvažnejša zahteva po lastnem monumentalnem, reprezentativnem poslopiju. Ne tiči nam v kosteh zidarska strast (male di pietra), ali dva ozira nam vsiljujeta ideji lastne stavbe: 1. ozir na ljudstvo; 2. ozir na notranjo konsolidacijo akademije. Najsihoteje deluje na ljudsko dušo umetnost arhitektonike. Ljudski instikt je predmeten in dimenzionalen. Impozantna stavba postane nekak višji del zunanjega, objektivnega sveta, nje možočni vtisek se ponavlja nezavedno, zato tem izdatneje, kadar koli greš mimo in ti induktivno pretvarja strukturo duha. Kaj šele, če so te harmonično umetniške in ogromne dimenzije odprte in posvečene ljudstvu!

Tudi notranjo konsolidacijo akademije pospeši skupnost strehe, če stopijo naši kulturni zavodi in društva v najožji kontakt skupnega prostora.

Do lastnega doma pride akademija samo po nerazdružni korelaciji kulture in gospodarstva, temelj domu postavi samo veliko gospodarsko podjetje, ki prevzame stavbne in vzdrževalne stroške. V Ljubljani še nimamo namreč bazarja (Grand Magasin, Warehouse), zadrugne prodajalne za manufakturo in špecijsko blago. Pariz je dobil l. 1855 po angleškem vzoru prvi kontinentalni bazar »Loure«, ki ga vzdržuje danes akcijska družba z 22 milijoni kapitala in 5000 uslužbenci. Še večja je v Parizu komanditna družba na akciji »Bon marché«, nadalje »Printemps«, »Bel-le Jardinière«, za špecijsko Feliks Potin. V Berlinu sta ustanovila tak bazar A. Wertheim in H. Tietz, na Dunaju A. Gerngross in St. Esders. Podjetnost naših mladih, kulturno in socialno čutečih trgovcev nam zgradi v Ljubljani veliki bazar s filialo v Trstu, poseben trakt prepusti akademiji ter postavi tako veko trajen spomenik nerazdružnosti kulture in ekonomije.

D.

Delo slovenskega učiteljstva za narod!

V »Učit. Tovaršu« je bilo čitati mnogo izkazov o prispevkih slovenskega učiteljstva za »Rudeči Križ«, o nabiranju raznih vojnih posojil itd., kar dokazuje, da njegovega vpliva med narodom ni podcenjevati.

Zanimivo, značilno in jako izpodbudno bi bilo čitati podobne letne izkaze, koliko je učiteljstvo nabralo za Ciril-Metodovo družbo, za jugoslovanske otroke sirote, za dijaške kuhinje, za slovenske visokošolce v Pragi, na Dunaju in v Gradcu, za slovensko šolo v Mariboru, za učiteljski konvikti, učiteljski vojni sklad itd. Koliko je nabralo članov za »Slovensko Matico«, »Slov. šolsko Matico« itd. Ti izkazi bi bili merilo zavednosti o naših dolžnostih do naroda.

Učitelju se nudi tekoma leta mnogo priložnosti, napeljati ljudski dobrosrčnost na občno korist naroda. Učiteljstvo naj bi vsako leto nabralo, oziroma nabiranje

provzročilo n. pr. v času od 20. VI. do konca VII. za Ciril Metodovo družbo in za Jugoslovanske otroke sirote istotako ob popisu setve ter ob raznih drugih priložnostih.

Bojazen pred sitnim »beračenjem« ni utemeljena, je namišljena, saj ni treba hoditi od hiše do hiše, temveč naj se dela ob ugodnih priložnostih; te naj ne gredo nepazene mimo nas.

Tudi jaz sem se bal mnogo let »beračenja«, dokler mi ni vest očitala, da zamujam dobra dela v prid narodu. Premagal sem namišljeno bojazen, lotil sem se dela. Uspeh me je naravnost presenetil. Spoznal sem, da ima naš dober narod srečo za dobro stvar, treba mu le govoriti v primerni obliki. Poslej mi je v mojo veliko radost mogoče vsako leto nabrati za prej omenjene zavode sicer majhne, a skupno vendar razmeroma znatne vsote po par sto kron.

Izvrstno bi služili narodu letni izkazi posameznih šol v »Učit. Tovaršu«, n. pr. Učiteljstvo šole v je v minulem letu nabralo: 1. Za »Dijaško kuhinjo« v 36 K. 2. Podpornemu društvu za slov. visokošolce v Pragi 23 K. 3. Za družbo sv. Cirila in Metoda 27 K. 4. Za Jugoslovanske otroke sirote 106 K. 5. Za »Slov. Matico« 9 udov à 8 K = 72 K. 6. 3 člane za Slov. šolsko Matico à 4 K = 12 K. 7. Za uč. vojni podporni sklad 10 K. 8. Za uč. konvikti 6 K. Skupaj 316 K. Razun tega ima potom Učit. gospodarske in kreditne zadruga naročeno slovenskih leposlovnih, pedagoških in političnih časopisov za 160 K. Skupaj za kulturo naroda 476 K.

Iz teh izkazov bi se sestavil razvidni izkaz za ves šolski okraj in za posamezne dežele, oziroma za vse pokrajine ob Dravi, Savi in Soči.

Na vsaki šoli podobno, manj ali več. Blagor narodu, če bi imel tako organizirano učiteljstvo! Njegova kultura in zavvednost bi se povspela za več sto % višje.

Začetkom prihodnjega kalendarskega leta pričobim takšen izkaz za učiteljstvo svojega kraja samo zato, da dokazem, da je mogoče tudi v najbolj oddaljenih krajih in v priprostilih razmerah stoniti s podrobim delom mnogo več za narod, nego si upamo misliti.

V podrobnem delu je velik blagor! Lotimo se torej tega dela, naj najde Jugoslavija največji broj svojih kulturnih delavcev med učiteljstvom.

MARIJA GABRŠČKOVA.

Tovarišica Marija Gabrščkova je bila učiteljica v Metliki. Dne 16. t. m. popoldne se je šla kopat v Kolpo. Zabredla je v globočino in utonila. Brž so prihiteli ljudje in jo potegnili iz vode. Zaman — prepozno! Iz zelenih valov so spravili na solčni dan — mrljica. Umrla je nepričakovano, nenadne smrti, stara komaj 22 let. Meseca maja letos je napravila izpit učne usposobljenosti. Komaj so se cvetočemu, mladosti in upov kipečemu življenju ju odprla skromna vratca v bodočnost, že je ugasilno tako siloma! — Kolika tragika mlade, simpatične slovenske učiteljice! —

Taka smrt je zbudila splošno sočuvstvovanje. Šolska mladina in odrasli so prekrili njen mrtvaški oder s cvetjem, ki ga je pokropila mnogotera solza resničnega žalovanja. Vsi samo jo cenili in spoštovali kot izbornu učiteljico, kot zavedno kolegijko, kot navdušeno Jugoslovanko. Nikogar ni, ki bi se z veseljem očesom ne ozrl na čvrsto, zdravo mladenko, ki je z vedno smehljajočim se licem pogumno in ponosno gledala v bodoči čas. Šolska mladina se je oklepala svoje učiteljice z ljubeznijo, vdanostjo in hvaležnostjo, zakaj vzgojnemu in poučnemu delovanju v šoli se je naša mlada koleginja žrtvovala z vsem ognjem plemenite in inteligentne slovenske kulturne delavke.

Po materi je bila koleginja Gabrščkova Metličanka iz stare in spoštovane rodovine Nemaničeve. Dom njenih staršev pa je stal v Gorici. A besneča vojna je razdeljala ljubo hišico in vso Gabrščkovoro rodovino pregnala v Belo Krajino, ki je dala vsem novo domačijo. Mariji pa še za nameček kosček učiteljskega kruhka. Vzlic vsej ubornosti in pravilni sirotnosti materialnega stanja krajskega učiteljstva je bila pokojnica svoji drugi materi in svojim trem sestram glavna opora, njih tolažba v žalosti pregnanstva in njih upanje ob pogledih v bodočnost. Tolažba in upanje sta padli z njo v prezgodnji grob . . .

Kako smo jo vsi radi imeli, o tem je jasno pričal njen pogrebni izprevod. Nabralo se je ljudstva, kakor ga je redko kdaj videti ob takih žalostnih prilikah. Prišla je vsa šolska mladina z učiteljstvom iz mesta in okolice. Krsto so ji